

**UNIVERSITATEA “LUCIAN BLAGA” SIBIU
FACULTATEA DE LITERE ȘI ARTE
DEPARTMENTUL DE STUDII BRITANICE, AMERICANE
ȘI GERMANISTICE**

REZUMAT

**Tradiții critice convergente în opera lui Graham
Greene. Influențe non-britanice și receptarea în
România**

Coordonator științific:

Prof. dr. Dr.h.c. Dumitru Ciocoi-Pop

Candidată:

Popovici (Sabău) Gianina Daniela

SIBIU, 2012

Cuprins

Mulțumiri	1
Introducere	2
Capitolul unu: Între tradiție și inovație. Contextul modernist al lui Graham Greene	7
Capitolul doi: Abordări freudiene în tradiția biografico-psihanalitică	
2.1. Berkhamsted, trădare, înșelăciune și nașterea unui autor... ..	12
2.2. Teme majore și modele psihanalitice în ficțiunea lui Graham Greene	18
2.3. <i>The Heart of the Matter</i> . O lectură psihanalitică a conceptului milei: studiu de caz.	33
Capitolul trei: Experimente morale în tradiția catolică	
3.1. Contextul cultural al lui Graham Greene: Rebeliunea în romanele catolice și politice	40
3.1.1. Romanul catolic astăzi	40
3.1.2. Criza modernistă din perspectiva de ficțiunii catolice a lui Graham Greene	44
3.1.3. Influențe culturale în Greenland: Moștenirea renașterii literare catolice franceze și a mișcării Oxfordiene	46
3.1.4. Contextul conciliului Vatican II și perspectiva lui Graham Greene asupra credinței	52
3.2. O scurtă privire asupra receptării lui Graham Greene în Franța	63
3.3. <i>The Power and the Glory</i> . Un roman catolic modern: studiu de caz	70
Capitolul patru: Mituri ale umanismului liberal în tradiția existențialistă	

4.1. Dimensiunea existențialistă a romanelor lui Graham Greene.....	86
4.2. O scurtă privire asupra receptării lui Graham Greene în America.....	104
4.3. <i>The Quiet American</i> . O critică existențialistă: Studiu de caz.....	114

Capitolul cinci: Pierdut în traducere; Receptarea lui Graham Greene în România

5.1. Primele traduceri din Graham Greene: Cenzura comunistă și politicile privind traducerile.....	120
5.2. Studii critice recente publicate după anul 1989.....	139
5.3. Vârfuri ale receptării: vizita lui Graham Greene în România, diferite articole referitoare la moartea și centenarul nașterii autorului.....	163

Concluzii	171
------------------------	-----

Apendice	179
----------------	-----

Opere citate	183
--------------------	-----

Bibliografie Selectivă.....	193
-----------------------------	-----

2. Cuvinte cheie :

Graham Greene, tradiția psihoanalitică, tradiția catolică, existentialism, receptarea în România, receptarea în Franța, context cultural, cenzură, traduceri

3. Rezumat:

Scopul acestei teze este de a cerceta ficțiunea lui Graham Greene și impactul acesteia asupra publicului cititor român, precum și asupra diverselor comunități internaționale de cititori englezi, americani și francezi. Unul dintre cei mai populari romancieri britanici ai secolului XX, Graham Greene este de asemenea unul dintre cele mai fascinante exemple de interpretare eronată

și controversă critică din literatura de specialitate. Motivul acestor controverse se datorează dilemei care circumscrie dificultatea de a-l plasa pe autorul britanic, având în vedere arhitectura complexă a scrierilor sale și caracterul lor proteic.

Prin urmare, în lumina criticii și a ezitării publicului în a decide dacă Graham Greene este un scriitor catolic sau pur și simplu “un scriitor care este din întâmplare un Catolic”, un povestitor abil sau un priceput psihanalist al sufletului uman, un classic (în tradiția lui Conrad sau Dostoievski) sau un scriitor modern (a cărui scriitură cinematografică și anti-eroi moderni merg dincolo de tradiție prin inovația lor), ne-am străduit să încercăm să identificăm în ce măsură elemente ale diverselor tradiții critice, cum ar fi cea existențialistă, cea psihanalitică sau cea catolică au avut o influență asupra creației artistice a scriitorului. Astfel, unul din obiectivele lucrării de față a fost acela de a face o investigație asupra fiecăreia dintre cele trei abordări critice care au nuanțat opera autorului britanic.

Pornind de la convingerea că nu putem descifra complexitatea universului greenean fără a recunoaște rolul crucial pe care religia l-a jucat în conturarea viziunii artistice a scriitorului este evident că percepția noastră asupra dimensiunii religioase din opera sa depinde în mare măsură de perspectiva asumată în fiecare din tradițiile menționate mai sus, ceea ce ne va ajuta să înțelegem mai bine însăși evoluția acestei dimensiuni spirituale. Psihanaliza, tradiția catolică și cea existențialistă, toate ne oferă un context pentru a analiza dimensiunea religioasă a autorului.

Luate separat pozițiile critice asumate în fiecare din cele trei tradiții nu sunt suficiente pentru a descifra în mod corespunzător complexul univers greenean dar împreună acestea reușesc să elaboreze o abordare dialectică a scrierilor sale.

Astfel, după ce l-am situat pe Graham Greene în contextul modernismului târziu, capitolul intitulat **Lecturi freudiene în tradiția biografico-psihanalitică** invită la o lectură centrată pe relația care există între experiențele traumatice din copilăria scriitorului și creația sa literară.

În subcapitolul **2.1** am prezentat evenimentele semnificative din biografia autorului pentru a putea semnală asemănările dar și diferențele care există între universul lui literar și evenimentele majore din viața sa. Ficțiunea lui Graham Greene, arată fără îndoială că acesta este unul dintre cei mai autobiografici autori din literatura modernă britanică. Criticul Adam Schwarz, în cartea sa *The Third Spring* atrage atenția asupra faptului că pentru autor “*ficțiunea*

devine principalul mijloc de menținere a echilibrului personal căci personajele lui Greene adesea cedează ispitelor autorului”.

Subcapitolul 2.2 își propune să arate faptul că în universul ficțional al autorului se reflectă o largă cunoaștere a conceptelor psihologiei în special al celor legate de teoriile lui Freud și Jung. În consecință ne-am propus să încercăm să determinăm în ce măsură aceste teorii ale psihanalizei pot fi observate în romanele lui Graham Greene. Desigur, a analiza personajele din perspectivă psihoanalitică se poate dovedi a fi de cele mai multe ori un demers riscant, totuși putem observa faptul că personajele principale din romanele lui Graham Greene urmează întotdeauna aceleași paternuri bazate pe lupta acestora de a-și unifica alter ego-urile sau loialitățile divizate. În consecință, în viziunea noastră meritul artistic al lui Graham Greene constă în puterea imaginativă cu care acesta crează un univers ficțional în care recrează și integrează amintirile trecutului său.

Având în vedere considerațiile mai sus menționate am arătat de asemenea faptul că tradiția psihoanalitică este cea mai potrivită în a ne ajuta să identificăm și să decodăm principalele teme și motive prezente în universul literar al autorului cât și felul în care acestea evoluează în paternuri ușor de recunoscut.

Astfel, în continuare am făcut o scurtă analiză a temelor și preocupărilor dominante din opera lui Graham Greene și am discutat felul în care acestea sunt ilustrate în romanele cele mai reprezentative ale autorului. Prin urmare am identificat trei preocupări majore care ordonează viziunea artistică a autorului. Prima preocupare este articulată în tema copilăriei pierdute și a motivelor subsidiare ale inocenței copilăriei împotriva corupției lumii adulte și a lipsei comunicării. Cea de-a doua direcție în ficțiunea lui Graham Greene se referă la temele religioase catolice și anume tema răului și cea a păcatului original care vine în contrast cu tema izbăvirii, a posibilității de a fi salvat și cea a milei iar ca ultimă preocupare în opera autorului am identificat tema trădării precum și motivul loialitate versus neloialitate.

Următorul subcapitol intitulat *Miezul problemei. O abordare psihoanalitică a conceptului milei* este un studiu de caz care explorează felul în care tema milei, este reprezentativă pentru scriitura modernă a lui Graham Greene.

Concentrarea pe nuanțele subtile ale psihicului uman, în alcătuirea portretului personajului principal al romanului ne fac să descoperim realitatea care se ascunde în spatele aparențelor și linia imperceptibilă care separă păcătoșii de sfinți în romanele lui Graham Greene.

Mai mult chiar, considerăm romanul *Miezul problemei* ca fiind reprezentativ pentru universul literar al lui Greene pentru că acesta reia majoritatea problemelor și preocupărilor tematice prezente în universul literar al autorului.

În cadrul celui de-al treilea capitol care se numește *Experimente morale în tradiția catolică* am examinat preocuparea autorului pentru dimensiunea religioasă și felul în care contextul cultural a avut o influență asupra creației sale artistice.

În subcapitolul **3.1. Romanul catolic în zilele noastre**, am încercat să definim conceptul de autor catolic care dobândește sensuri diferite în funcție de atitudinile distincte de raportare la catholicism. Astfel, pe de o parte avem scrieri catolice clasice care ilustrează doctrine ale credinței catolice iar pe de altă parte avem un nou tip de scrieri catolice care sunt expresia unei viziuni foarte personale asupra vieții, dar care în același timp păstrează simbolismul sacru. Deși aceste scrieri catolice se bazează pe elemente ale doctrinei catolice scopul lor este mai degrabă artistic decât apologetic. Ele nu afișează o imagine ideală la care cititorii trebuie să se raporteze ci mai degrabă rolul lor este acela de a arăta viața așa cum este ea prin ochii personajelor lor și a felului în care acestea văd partea spirituală. Astfel, cei mai mulți romancieri pe care îi asociem curentului catolic modern Evelyn Waugh, Muriel Spark, Graham Greene sunt cei care aparțin acestei a doua categorii care refuză să separe sacralul de secular.

O altă distincție pe care ne-am simțit datori să o facem a fost aceea între proza tradițională catolică anterioară Conciliului ecumenic Vatican II și cea care a fost scrisă după proclamarea Conciliului caracterizată de o din ce în ce mai mare apropiere de secularitate. Romancierii catolici ai zilelor noastre au incorporat abordările recente din cadrul bisericii și ale societății în operele lor într-o manieră în care noi posibilități ale ficțiunii catolice au fost scoase în evidență. Romanele lor tratează nuanțat problemele credinței în societatea de azi, fiind adesea construite pe situații absurde. Operele lui Graham Greene, David Lodge, Heinrich Boll, J.R Tolkien, pentru a cita doar câțiva surprind spiritul comic al acelor aspecte ridicole ale vieții catolice.

Studiul nostru asupra culturii literare catolice ne-a făcut să ne întrebăm dacă este posibil ca un autor să fie un mare scriitor și un mare catolic în același timp. Scriitorul care întruchipează cel mai bine lupta între profesia de scriitor și credința sa în biserică este scriitorul englez Graham Greene. Opera sa poate fi considerată ca fiind reprezentativă pentru relația de rebeliune și ambivalență a scriitorului față de biserică și față de modernitate.

Mai mult chiar, romanele sale sunt tipice atât pentru temele religioase și specificitățile începutului secolului douăzeci care structurează viziunea sa artistică prin prisma dogmelor catolice cât și pentru perioada tematică post-Vatican II care a permis dialogul între modernitate și biserică. Astfel unul din scopurile acestei teze a fost acela de a evalua importanța aspectului religios din opera lui Graham Greene, încercând să determinăm în ce măsură contextul cultural a influențat opera literară a scriitorului. În consecință, am ținut să determinăm relația ambivalentă a autorului cu valorile modernității dar și influența pe care Renașterea catolică franceză, discursurile savantului catolic John Newman și noutățile Conciliului Vatican II le-au avut asupra viziunii sale artistice.

Astfel am încercat să delimităm contururile geografiei religioase ale lui Graham Greene situându-i opera în cadrul mișcării Renașterii catolice engleze în încercarea lui de a se opune discursului protestant și gândirii moderne seculare. Am arătat deasemenea că romanele catolice ale lui Graham Greene își iau substanța din literatura franceză.

În ceea ce privește conținutul tematic David Lodge în introducerea pe care o face romanului lui François Mauriac, *The Viper's Tangle* descrie câteva dintre trăsăturile care ne ajută să identificăm ingredientele clasice ale romanului catolic francez ca fiind următoarele: ideea păcătosului care este însăși inima creștinătății, ideea substituției mistice, cea a sufletului rătăcitor care este permanent urmărit de către Dumnezeu și ideea conflictului dintre corpul material coruptibil și spiritul care este transcendent. Această preocupare a lui Greene pentru temele religioase abordate de Renașterea catolică franceză este mai mult decât evidentă în romanele sale *Puterea și Gloria*, *Sfârșitul unei iubiri sau Miezul problemei* ale căror personaje principale sunt reprezentative pentru ingredientele discutate mai sus.

Pe lângă temele evident împrumutate din cadrul renașterii catolice franceze, o altă influență foarte puternică asupra scrierilor catolice ale lui Greene a constituit-o figura reprezentativă a mișcării oxfordiene, savantul și apologetul englez John Henry Newman. Mai mulți critici au făcut legătura în mod repetat între Graham Greene și Newman asemănându-i în bătăliile lor ideologice împotriva suferinței și fatalității umane cât și în viziunea lor care prezintă divinul a fiind subordonat propriilor idei mentale.

În cel de-al patrulea subcapitol **Contextul Conciliului Vatican II și perspectivele lui Graham Greene asupra credinței** am încercat să ne concentrăm asupra influenței celui de-al doilea Conciliu al Vaticanului asupra dezvoltării catolicismului și al felului în care acest lucru s-

a reflectat în operele autorului. Am evidențiat faptul că după proclamarea Conciliului, însăși istoria Bisericii ca instituție a fost împărțită în două perioade distincte pre și post Vatican II. În mod similar, critica literară a obișnuit să analizeze scrierile autorului atribuindu-le eticheta de catolice sau post-catolice ori sociale, fapt care a coincis cu proclamarea Conciliului. Astfel am încercat să arătăm felul în care romanele lui Graham Greene au evoluat în concordanță cu parcursul lui catolic prin incorporarea noilor evoluții ale acestuia fapt care le-a făcut la fel de atrăgătoare și pentru cititorii atei.

În lumina legăturii puternice între autorul britanic și mediul literar francez un alt scop important al acestui capitol a fost acela de a prezenta **O scurtă perspectivă asupra receptării lui Graham Greene în Franța. (subcapitolul 3.2)**. Am apreciat meritele criticilor francezi de a fi printre primii care au știut să descopere valoarea operei lui Graham Greene în ciuda faptului că demersul lor literar are și părți mai puțin pozitive cum ar fi acelea de a aborda opera sa din perspectiva unor discuții filosofice și a unor tendințe specifice romanului francez.

Subcapitolul 3.3 **Puterea și Gloria-un roman catolic modern; studiu de caz** continuă explorarea noastră asupra dimensiunii catolice din romanele lui Graham Greene cu un studiu de caz asupra felului în care autorul îmbină estetica catolică cu inovațiile narrative moderne. Am analizat tehnicile narrative și stilul neconvențional al autorului așa cum sunt ele evidențiate în roman. Inovațiile se referă la reprezentarea vocii divinității și la felul în care autorul amestecă elemente ale mitologiei cu teme catolice pentru a crea ironie. Concluzia este că felul de a scrie al lui Graham Greene este în același timp tradițional și inovativ având în vedere că autorul folosește tehnici narrative moderne într-o țesătură de ingrediente tematice catolice.

Abordarea neortodoxă a dimensiunii religioase devine și mai evidentă odată cu explorarea aspectelor existențialiste din opera autorului. Remarcăm faptul că odată cu publicarea romanelor *The Quiet American*, *A Burnt Out Case*, și *The Comedians* putem distinge felul în care dogmele religioase evocate în romanele de mijoc ale lui Graham Greene sunt transfigurate într-o explorare mai subtilă a dimensiunii spirituale în cel de-al patrulea capitol **Mituri ale Umanismului liberal în tradiția existențialistă**. Așadar, am plasat maniera de a scrie a lui Graham Greene în tradiția lui Kierkegaard, Camus and Sartre argumentând faptul că cititorul trebuie să privească dincolo de Catholicism pentru a putea înțelege profunditatea și complexitatea creației artistice a autorului. În contextul acestei tradiții critice putem observa felul în care personajele din romanele târzii ale lui Graham Greene sunt angajate într-o luptă existențialistă

cu forțele din jurul lor. Măiestria cu care autorul descrie eforturile, dubiile și dilemele morale ale personajelor ne amintește de felul în care existențialiștii văd viața ca pe o “glumă metafizică” dar și despre opiniile lor liberale și umanismul înnăscut. Toate aceste ingrediente le regăsim și la Graham Greene, ele contribuind la abordarea lui neortodoxă a dimensiunii spirituale după cum criticul Samuel Hynes pe bună dreptate a știut să conchidă: „Pentru Graham Greene adevărul este religios, nu întotdeauna neapărat catolic, nici chiar creștin în sens dogmatic ci preocupat de viziunea unei vieți care postulează realitatea alte lumi”.

Un alt scop al acestui capitol a fost acela de a prezenta **o scurtă perspectivă asupra receptării lui Graham Greene în America** (Capitolul 4.2), în încercarea de a întări nu doar eticheta de scriitor European atribuită autorului ci și pe cea de scriitor cosmopolitan.

În ceea ce privește receptarea lui Graham Greene în America, aceasta este inevitabil legată de romanul *The Quiet American* care a provocat un număr mare de controverse în rândul criticilor, ceea ce a atras atenția încă o dată asupra multitudinii de perspective dar și a aprecierii pe care le provoacă acest roman.

În cele din urmă în ceea ce privește cel de-al doilea obiectiv al acestei teze și anume impactul autorului asupra mediului cultural românesc, capitolul cinci, (**Pierdut în traducere. Receptarea lui Graham Greene în România**) care reprezintă contribuția noastră la această teză, încearcă să prezinte cât mai multe perspective critice asupra romanelor autorului. În consecință am împărțit aceste contribuții în trei perioade în funcție de anul publicării și anume traduceri ale autorului publicate înainte de 1989, traduceri publicate după acest an și momente de vârf ale receptării.

Receptarea masivă a lui Graham Greene prin intermediul traducerilor a avut loc fără îndoială în perioada comunistă. Pentru a evalua receptarea autorului în această perioadă am vorbit pe scurt despre politica comunistă referitoare la traduceri și orientarea vieții culturale în acele vremuri.

Am subliniat faptul că atmosfera culturală din România din anii comunismului a fost inevitabil legată de conceptul de literatură universală care a stat mărturie la deschiderea vieții culturale românești către lumea exterioară. Acest proces în viziunea Rodicăi Dimitriu a avut ca rezultat înființarea unei „politici clar conturate în privința traducerilor cu obiective specifice de îndeplinit.” Noua politică a facilitat accesul generațiilor mai tinere la valorile literare din afara

graniței și a determinat o poziție mai tolerantă față de literatura străină care nu aborda teme politice.

Observăm totuși că odată cu lărgirea orizonturilor culturale, manipularea producției literare într-o anumită direcție nu a încetat să existe. Toată literatura care a fost considerată inadecvată și anume producțiile literare bazate prea mult pe sex, religie sau politică au fost interzise.

În acest context și pornind de la premiza că procesul de receptare al unui autor într-o altă cultură depinde într-o mare măsură de criteriile de selecție ale operelor celor mai reprezentative ale autorului cât și de acuratețea traducerilor primite, am prezentat cazul autorului Graham Greene ca fiind reprezentativ pentru atitudinile distincte existente în relație cu politica referitoare la traduceri în perioada comunistă.

Pe de o parte, dacă luăm în considerare faptul că cenzorii au preferat cărți care să fie acceptabile din punct de vedere ideologic, putem înțelege în întregime de ce romanele de spionaj ale lui Graham Greene nu au avut probleme în a fi publicate în timp ce majoritatea operelor pe care canonul englezesc le consideră ca fiind capodoperele autorului, romane precum *Puterea și Gloria*, *Sfârșitul unei iubiri* sau *Brighton Rock* nu au fost traduse la noi decât după revoluția din 1989.

Această strategie care a favorizat traducerile potrivite interesului regimului a ajutat la crearea unei imagini distorsionate a personalității autorului și a artei acestuia care a umbrat dimensiunea religioasă și psihologică a operei sale. Printre romanele lui Graham Greene de factură politică sau catolică care au fost admise spre publicare la noi în țară au fost *Our Man in Havana*, *The Quiet American*, *A Burnt Out Case*, *The Heart of the Matter* and *The Comedians*. Am încercat în acest context să subliniem faptul că acest lucru s-a datorat pe de o parte existenței unei linii foarte subțiri care separă politica de preocupările umaniste profunde din romanele lui Graham Greene în timp ce pe de altă parte toată literatura care purta o etichetă anti –burgheză și avertiza împotriva alienării în societatea capitalistă a fost considerată acceptabilă de către autoritățile române.

După delimitarea acestor aspecte necesare înțelegerii contextului socio-cultural din România, am continuat cu o analiză a opiniei critice a traducătorilor despre opera lui Graham Greene așa cum este ea exprimată în prefața sau postfața romanelor traduse. Având în vedere faptul că doar cinci dintre traducerile romanelor lui Graham Greene au fostacompaniate de

aprecieri critice și anume *Un Caz de Mutilare*, *Ministerul Groazei*, *Agentul Secret* și *La drum cu matusa mea*, patru dintre acestea traduse de către Petre Solomon, iar cel de-al cincelea de către Radu Lupan, ne-am continuat analiza critică cu o scurtă prezentare a opiniilor exprimate în cadrul lor. Putem concluziona faptul că în ciuda cantității impresionante de traduceri și recenzii ale romanelor autorului înainte de 1989, valoarea lui Graham Greene ca scriitor de prim rang a rămas în general necunoscută publicului român datorită lipsei traducerilor unui număr însemnat de romane cenzurate de către regimul politic. Trebuie să remarcăm totuși impactul de necontestat pe care traducerile angliștilor Petre Solomon și Radu Lupan l-au jucat în a pune într-o lumină pozitivă receptarea autorului în țara noastră.

După revoluția din 1989, romanele lui Graham Greene redescoperite de către cititorii și criticii români au condus inevitabil la un cadru pentru reconsiderarea rolului și importanței autorului în mediul cultural românesc. Începând cu această perioadă asistăm la apariția unui important număr de studii critice și re-editări ale unor lucrări anterior interzise.

Se poate observa cu ușurință faptul că cea mai productivă perioadă în receptarea lui Graham Greene după căderea comunismului se întinde pe perioada anilor 2000-2009 când editura Polirom a contribuit la traducerea pentru prima dată a romanelor catolice ale autorului.

O privire generală asupra acestor studii critice și traduceri ne îndreptățește să concluzionăm că imaginea autorului britanic a fost reabilitată iar abordările care se axau pe figura lui Graham Greene ca fiind cea a unui scriitor care justifică un sistem politic au fost abandonate în favoarea unor abordări moderne, liberal umaniste, post-creștine, post-colonialiste.

Prin urmare putem constata multe păreri divergente între criticii lui Graham Greene iar evaluările poziției sale ca prozator pot fi împărțite în trei categorii. Prima este centrată pe imaginea autorului ca fiind cea a unui remarcabil scriitor de thrillere și romane de aventură cunoscut pentru tehnica lui narativă și capacitatea a ne fermeca prin abilitățile lui deosebite de narator, cea de-a doua categorie este interesată de valorile morale și capacitatea autorului de a explora conștiința umană iar ultima categorie laudă calitățile cinematice ale prozei autorului.

Acestei categorii îi aparțin și perspectivele criticilor Andrei Gorzo și Carmen Diaconu care relevă tendința spre interpretarea romanelor autorului ca narațiuni vizuale în încercarea de a descrie unul din aspectele vitale ale scrisului autorului britanic și anume dimensiunea sa cinematografică. În contrast cu această abordare, unii critici ca Prof. Lidia Vianu se axează pe o

perspectivă restrictiv-narativă iar alții ca Prof. Mihai Zamfir sau criticul Cătălin Sturza își bazează analiza critică pe căutarea identității morale.

Observăm că criticismul publicat în această perioadă încearcă să re-evalueze moștenirea lăsată de generațiile anterioare oferind imaginea unui criticism familiarizat cu paradigmele moderne și postmoderne. Felul în care autorul direcționează răspunsul cititorilor prin intermediul anti-eroilor lui moderni dar și prin cel al ironiei și al tehnicilor cinematografice este amplu discutat de către noua generație de critici.

O mărturie a receptării pozitive a lui Graham Greene la noi în țară o reprezintă momentele de vârf ale receptării care pot fi definite ca fiind momente decisive pentru apariția reputației unui autor în mijlocul unui public literar. Un astfel de moment l-a constituit vizita autorului în România în 1974 când reputația sa de mare romancier al secolului douăzeci s-a consolidat. Cea mai substanțială contribuție a acestui moment a fost cea a criticilor Petre Solomon și Radu Lupan care au oferit publicului român o imagine complexă despre autorul britanic prin interviurile și articolele lor provocatoare publicate în periodicul *Secolul XX*.

Următoarele perioade care au reprezentat un vârf al recepției autorului au fost anii 1991 respectiv 2004, ani care au marcat decesul autorului și centenarul aniversării sale în data de 2 Octombrie 2004. Presa românească a consemnat aceste evenimente prin numeroase contribuții critice dintre care o amintim pe cea a Profesorului Mihai Zamfir sugestiv intitulată *Cel mai iubit dintre romancieri*, cea mai potrivită în a rezuma moștenirea lăsată de autor, aceea a relației puternice cu cititorii săi care continuă să dăinuie în timp. Iată cum îl descrie criticul Mihai Zamfir pe Graham Greene : “n-am spus mare, n-am spus citit, n-am spus celebru, am spus doar iubit, pentru că acest epitet definește cel mai bine relația romancierului englez cu cititorii săi - una de prietenie afectuoasă, necondiționată, față de romane care, odată începute, nu mai pot fi lăsate din mână.”

În încheiere putem afirma că Graham Greene se bucură de o receptare critică complexă în țara noastră deși considerăm că mesajul lui nu a fost încă pe deplin descifrat. Controversele și diferențele de opinie exprimate în legătură cu opera sa, însăși faptul că criticii tind să vadă universul lui ficțional din unghiuri diferite subliniază profunzimea gândirii sale. Nu în ultimul rând sperăm că această teză va servi ca punct de plecare pentru o re-evaluare mai elaborată a receptării universului greenean în țara noastră.